

IEVADS

1992.gada jūlija pieņemtajos Helsinku lēmumos Eiropas Drošības un sadarbības organizācija (EDSO) izveidoja augsta komisara mazakumtautību jautājumos amatu, ka “konfliktu noveršanas līdzekli to iespējami agrīnā stadijā”. Šāds mandāts tika dots galvenokārt kā atbildes reakcija uz situāciju bijušajā Dienvidslāvijā, jo pastāvēja bāzes, ka tas varētu atkārtoties citviet Eiropā, īpaši valstīs pēdējās perioda uz demokrātisku valsts iekārtu, un ka tas varētu apdraudēt Parīzes Harta paredzēto mieru un labklājības solījumu, ko deva valstu un valdību vadītāji 1990.gada novembrī.

1993.gada 1.janvārī Makss van der Stuls (*Max van der Stoel*) stājas pie pienākumu pildīšanas kā pirmais EDSO augstais komisars mazakumtautību jautājumos (turpmāk teksta - AKMJ). Lielā mērā savu ievērojamo bijušā parlamenta deputāta, Nīderlandes ārlietu ministra, pastāvīgā pārstāvja Apvienotajās Nācijās un ilgā gājuma cilvēktiesību advokāta pieredzi, van der Stuls pievēršas daudzajam nesaskanam starp mazakumtautībām un valsts varas iestādēm Eiropā, kuras, viņaprāt, varēja saasināties. Darbojoties neuzkrītoši ar diplomātisko līdzekli palīdzību, AKMJ ir uzsācis darbību vairāk kā duci valstīs, tai skaitā Albānija, Horvātijā, Igaunijā, Ungārijā, Kazahstānā, Kirgizstānā, Latvija, bijušajā Dienvidslāvijas Republikā Makedonijā, Rumānijā, Slovākijā un Ukrainā. Viena uzmanība, pirmkārt, ir pievērsta tam situācijām, kuras nacionālām vai etniskām grupām piederošas personas viena valstī veido skaitlisku vairākumu, bet otra - skaitlisku mazākumu, tāpēc skarot abu valstu intereses un radot potenciālu starpvalstu attiecību saspīlējumā avotu vai konfliktu. Tiešām, šādi saspīlējumi ir noteikuši lielāko Eiropas vēstures daļu.

Pievēršoties to saspīlējumu būtībai, kuros iesaistītas mazakumtautības, AKMJ risina jautājumus kā neatkarīgs, objektīvs un sadarbībai gatavs partneris. Lai gan AKMJ nav uzraudzības mehānisms, tad viņš par savas darbības atskaites punktu specifiskām rekomendācijām izmanto tos starptautiskos standartus, kurus katrā valstī ir atzinusi. Šajā sakarā ir svarīgi atcerēties saistības, ko uzņēmušas visas EDSO dalībvalstis, jo

ipaši 1990.gada konferences par cilvektiesību dimensiju Kopenhagenas dokumentu, kas IV daļa formule detalizētus pienākumus attiecībā uz mazākumtautībām. Ir vēl būtiski atzīmēt, ka uz visām EDSO dalībvalstīm attiecas Apvienoto Nāciju saistības cilvektiesību jomā, ieskaitot mazākumtautību tiesības, un ka lielākajai daļai EDSO dalībvalstu saistoši ir arī Eiropas padomes standarti.

Pēc gandrīz ceturiem intensīva darba gadiem AKMJ ir spējis identificēt atsevišķas kopīgas problēmas un tēmas, kas bijušas viņu uzmanības lokā vairākos valstīs, kuras viņš ir darbojies. Mazākumtautību izglītība, sevišķi izglītība mazākumtautību valodā, ir izteikti prioritārs jautājums to vidū, jo, ka AKMJ nesēn paziņoja: "Ir skaidrs, ka izglītība ir ārkārtīgi svarīgs elements personu, kas pieder mazākumtautībai, identitātes saglabāšanai un attīstīšanai". Paturot to prātā, 1995.gada rudenī AKMJ ludza Starptautisko attiecību fondu (*Foundation on Inter Ethnic Relations*) konsultēties ar nelielu starptautiski atzītu ekspertu grupu, lai saņemtu viņu ieteikumus, ka EDSO darbības reģiona pienācīgi un saprātīgi realizēt mazākumtautību tiesības uz izglītību.

Starptautisko attiecību fonds - 1993.gada izveidota nevalstiska organizācija ar mērķi īstenot speciālus pasākumus AKMJ atbalstam - sarakstā dāzadu attiecīgo nozaru ekspertu konsultāciju sēriju, no kurām divas šādas tikšanās notika Hāgā. Ekspertu konsultantu vidū bija, gan juristi, kas specializējas starptautiskajās tiesībās, gan valodnieki un izglītības darbinieki, kas parzina mazākumtautību stāvokli un vajadzības. Piedalījās šādi eksperti: Boids Robertsons (*A.G. Boyd Robertson*), ģeļu valodas vecākais pasniedzējs Strečklaidas universitātē (*University of Stratchlyde*) (Apvienotā Karaliste); Pīters van Daiks (*Pieter van Dijk*), doktors, Valsts Padomes loceklis (Nīderlande); Asbjorns Eide (*Asbjørn Eide*), doktors, Norvēģijas Cilvektiesību institūta direktors (Norvēģija); Reins Millersons (*Rein Müllerson*), profesors, Starptautisko tiesību katedras vadītājs Kings koledža (Apvienotā karaliste); Alans Rosas (*Allan Rosas*), profesors, Obu akadēmiskā universitātē (Somija); Tove Skutnab-Kangas (*Tove Skutnabb-Kangas*), doktore, docente, Valodu un kultūras fakultātē Roskildes universitātē (Dānija); Ģiorgijs Zepe (*György Szépe*), profesors, Valodu zinātnes fakultātē Janus Pannonius universitātē (Ungārija); Patriks Tornberijs (*Patrick Thornberry*), profesors, Juridiskā

fakultate Kiles universitate (Apvienota Karaliste); Jens van der Velde (*Jenne van der Velde*), vecakais konsultants macibu programmu jautajumos Macibu programmu pilnveidošanas nacionalaja instituta (Niderlande).

Ta ka pastavošie mazakumtautibu tiesibu standarti ir cilvektiesibu sastavdala, tad konsultaciju izejas punkts bija pienemums, ka valstis ievero visas parejas saistibas cilvektiesibu joma, jo ipaši brivibu no jebkadas diskriminacijas. Tika ari izvirzita teze, ka visu cilvektiesibu galejais merkis ir individuala personibas pilniga un briva attistiba vienlidzibas apstaklos. Attiecigi, tika izvirzits, ka pilsoniskai sabiedribai ir jabut atvertai un elastigai pret izmainam, tadejadi integrejot sevi visas, ari pie mazakumtautibam piederošas personas.

Tapušas *Rekomendacijas par mazakumtautibu tiesibam uz izglitibu* megina visnotal tieša valoda izskaidrot mazakumtautibu tiesibas uz izglitibu, kuras ir piemerojamas visas situacijas, kuras darbojas AKMJ. Papildus tam, standarti ir interpreteti tada veida, lai sekmetu to vienveidigu piemerošanu prakse. Rekomendacijas ir sadalitas astonas apakšnodalas, kas atbilst tiem izglitibas jautajumiem, kas ir paradijušies prakse. Rekomendaciju sikaks skaidrojums ir atrodams pievienotaja Paskaidrojuma raksta, kur ir ieklautas tiešas atsauces uz attiecīgiem starptautiskiem standartiem.

HAGAS REKOMENDACIJAS PAR AZAKUMTAUTIBU TIESIBAM UZ IZGLITIBU

Starptautisko instrumentu gars

1. Tiesības saglabāt savu identitāti personām, kuras pieder mazakumtautībām, iespējams pilnīgi īstenot vienīgi tad, ja šīs personas izglītības procesa apgūst atbilstošas dzimtas valodas zināšanas. Tāpat laikā, personām, kuras pieder mazakumtautībām, ir pienākums integrēties sabiedrībā kopumā, apgūstot atbilstošas valsts valodas zināšanas.
2. Piemērojot starptautiskos instrumentus, kas runā par labu personām, kuras pieder mazakumtautībām, valstīm konsekventi jāievēro vienlīdzības un nediskriminācijas pamatprincipi.
3. Ir jāņem vērā, ka attiecīgās starptautiskās saistības un pienākumi veido starptautisko standartu minimumu. Mēģinājums interpretēt šīs saistības un pienākumus ierobežojošā veidā būtu pretruna ar to garu un merki.

Līdzekļi un resursi

4. Valstīm jārisina mazakumtautību tiesību uz izglītību jautājumi aktīva to sekmējošā veidā. Kur tas ir nepieciešams, valstīm jāveic īpaši pasākumi tam maksimāli pieejamo resursu ietvaros - kā individuāli, tā arī starptautiskās palīdzības un sadarbības (īpaši ekonomiskās un tehniskās) ceļā, lai aktīvi īstenotu mazakumtautību tiesības uz izglītību sava valodā.

Decentralizācija un līdzdalība

5. Valstīm jāradā apstākļi, kas dotu iespēju mazakumtautību pārstāvības institūcijām efektīvi piedalīties politikas un programmu izstrādāšanā un īstenošanā, kas skar mazakumtautību izglītību.

6. Valstim japieškir regionalajam un vietejam varas iestadem atbilstošas pilnvaras risinat mazakumtautibu izglitibas jautajumus, tadejadi ari veicinot mazakumtautibu lidzdalibu politikas izstradašanas procesa regionala un (vai) vieteja limeni.
7. Valstim javeic pasakumi, lai sekmetu vecaku lidzdalibu un izveli vieteja limena izglitibas sistema, taja skaita izglitibu mazakumtautibu valoda.

Publiskas un privatas institucijas

8. Saskana ar starptautiskajam tiesibam, personam, kuras pieder mazakumtautibam, tapat ka parejam personam, ir tiesibas izveidot un vadit privatas izglitibas iestades atbilstoši nacionalajam tiesibam. Šadas iestades var but skolas, kuras macibas notiek mazakumtautibu valoda.
9. Pamatojoties uz mazakumtautibam piederošu personu tiesibam izveidot un vadit savas izglitibas iestades, valstis nedrîkst kavet mineto tiesibu istenošanu, pienemot parmerigi apgrutinošus juridiska un administrativa rakstura nosacijumus, kas regule šadu iestazu izveidošanu un vadišanu.
10. Privatajam izglitibas iestadem mazakumtautibu valoda ir tiesibas pieprasit finansu lidzeklus no valsts budzeta, starptautiskajiem avotiem vai privata sektora bez jebkadiem ierobezojumiem vai diskriminacijas.

Mazakumtautibu izglitiba pamatskolas un vidusskolas limeni

11. Berna attistiba izškiroša nozime ir pirmajiem izglitibas gadiem. Izglitibas procesa petijuma rezultati liecina, ka pirmsskolas un bernudarza limeni macibam janotiek berna pamatvaloda. Valstim, kur vien tas iespējams, jarada apstakli, kas lautu vecakiem izdarit šadu izveli.
12. Petijumi norada, ka pamatskola macibu programmu vislabak

butu pasniegt mazakumtautību valoda. Mazakumtautību valoda butu jamaca ka pastavigs macību priekšmets. Oficiāla valsts valoda arī butu jamaca ka pastavigs macību priekšmets; to ieteicams darīt skolotājiem, kuri labi pārvalda abas valodas un izprot bērnu kultūras un valodas pamatu. Šā perioda beigās dazi praktiski vai ne parak teoretiski priekšmeti butu jamaca valsts valoda. Valstīm, kur vien tas iespējams, jārada apstākļi, kas vecākiem dotu iespēju izdarīt šādu izvēli.

13. Vidusskola liela daļa mācību priekšmetu butu jamaca mazakumtautību valoda. Mazakumtautību valoda butu jamaca ka pastavigs macību priekšmets. Valsts valoda arī butu jamaca ka pastavigs macību priekšmets; ieteicams to darīt skolotājiem, kuri labi pārvalda abas valodas un izprot bērnu kultūras un valodas pamatu. Šajā periodā butu pakāpeniski jāpalielina valsts valoda mācību priekšmetu skaits. Pētījumi liecina - jo pakāpeniskāks ir šis process, jo labāk bērniem.
14. Izglītības mazakumtautību valoda saglabāšana pamata un vidusskolas līmenī liela mērā ir atkarīga no iespējas piesaistīt visas disciplīnas pamatvaloda sagatovātus pasniedzējus. Tādēļ, vadoties no pienākuma nodrošināt atbilstošas iespējas iegūt izglītību mazakumtautību valoda, valstīm ir jānodrošina atbilstošas iespējas pienācīgi sagatavot pasniedzējus un jāveicina šādas apmacības pieejamība.

Mazakumtautību izglītība arodskolas

15. Profesionālajai izglītībai mazakumtautību valoda jābūt pieejamai noteiktos priekšmetos, ja personas, kuras pieder attiecīgām mazakumtautībām, ir izteikušas šādu vēlmi, apliecinājušas vajadzību pēc tās un ja viņu skaits to atbilst.
16. Arodskolas, kas paredz mācības dzimtajā valoda, mācību programmām jābūt sastādītām tā, lai pēc skolas beigšanas, tas nodrošinātu studentiem iespēju darboties savā profesijā gan mazakumtautību, gan valsts valodas.

Mazakumtautību izglītība augstskolu līmenī

17. Personam, kuras pieder mazakumtautībām, jābūt nodrošinātai iespējai iegūt augstāko izglītību savā valodā, ja viņas ir apliecinājušas šādu nepieciešamību un ja viņu skaits to atbilst. Augstāko izglītību mazakumtautību valodā var legītimī nodrošināt, radot nepieciešamos apstākļus esošajās izglītības struktūrās, ja tas var apmierināt attiecīgās mazakumtautības vajadzības. Personas, kuras pieder mazakumtautībām, var arī meklēt veidus un līdzekļus, lai izveidotu savas izglītības iestādes augstskolu līmenī.
18. Situācijas, kuras mazakumtautība nesena pagātnē ir uzturējusi un pārvaldījusi savas augstākās izglītības iestādes, ir jāņem vērā nosakot nākotnes izglītības iespējas.

Macību programmas izstrādāšana

19. Ņemot vērā nozīmi un svarīgumu, kādu starptautiskie instrumenti piešķir multikulturalībai izglītībai un mazakumtautību vēstures, kultūras un tradīciju mācīšanai, valsts izglītības iestādēm ir jānodrošina, lai vispārējās obligātās macību programmas ietver attiecīgo mazakumtautību vēstures, kultūru un tradīciju mācīšanu. Rosinot sabiedrības vairākumu apgūt valsti dzīvojošo mazakumtautību valodas, valsts dotu savu ieguldījumu tolerances un multikulturalisma nostiprināšanā valstī.
20. Macību programmas saturs, kas attiecas uz mazakumtautībām, jāizstrādā ar attiecīgo mazakumtautību pārstāvības institūciju aktīvu līdzdalību.
21. Valstīm būtu jāveicina centru veidošana, kas nodarbotos ar macību programmu izglītībai mazakumtautību valodā sastādīšanu un izvērtēšanu. Šādi centri var darboties jau pastāvošo institūciju ietvaros, ja tas spēj pietiekami nodrošināt macību programmu mērķu sasniegšanu.

PASKAIDROJŠS RAKSTS HAGAS REKOMENDACIJAM PAR MAZAKUMTAUTIBU TIESIBAM UZ IZGLITIBU

Visparejs ievads

1948.gada Vispareja cilvektiesību deklarācija lauza jaunu ceļu - tas bija pirmais starptautiskais instruments, kas pasludināja izglītību par cilvēka tiesību.

Deklarācijas 26.pants nosaka, ka pamatzglītība ir obligāta. Tas uzliek valstīm pienākumu padarīt tehnisko un profesionālo izglītību pieejamu visiem, un augstāko izglītību - pieejamu katram pēc spējas. Tas arī skaidri nosaka, ka izglītības mērķis ir cilvēka personības pilnīga attīstīšana un cēlības nostiprināšana pret cilvēktiesībām un pamatbrīvībām. 26.pants nosaka, ka izglītībai ir jāveicina sapratne, tolerance un draudzība starp nācijām, rasēm un reliģiskām grupām un ka tai ir jānodrošina savs ieguldījums miera uzturēšanai. Tas arī skaidri nosaka, ka vecākiem ir primāras tiesības izvēlēties, kādā izglītībā būtu jānodrošina bērni. 26.panta nosacījumi vairākkārt ar lielāku uzsvāri ir atkārtoti starptautiskajās līgumtiesībās un daudz detalizētāk - **starptautiskā pakta "Par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām"** 13.pantā.

26.pants nosaka atklātības toni un saturu nākamajiem starptautiskajiem instrumentiem, kas ir radušies laika gaitā un ir apstiprinājuši un tālāk attīstījuši tiesības uz izglītību gan vispār, gan attiecībā uz mazākumtautībām.

- **Starptautiskā pakta "Par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām"** 27.pants.
- **Konvencijas par bērnu tiesībām** 30.pants.

Augstāk minētie panti garantē mazākumtautībām tiesības lietot savu valodu kopā ar citiem savas grupas locekļiem. Zemāk minētie panti attiecīgi garantē mazākumtautībām iespēju mācīties dzimto valodu vai

macities dzimtajâ valoda.

- **UNESCO Konvencijas pret diskriminâciju izglitiba 5.pants.**
- **EDSO konferences par cilvektiesibu dimensiju Kopenhagenas tikšanas dokumenta 34.punkts.**
- **ANO deklarâcijas “Par personu tiesibam, kuras pieder nacionalajam vai etniskajam, religiskajam un lingvistiskajam mazakumtautibam” 4.pants.**
- **Visparejas konvencijas “Par mazakumtautibu aizsardzibu” 14.pants.**

Visi šie dokumenti dažâdas pakâpes deklare mazakumtautibu tiesibas uzturet savu kolektivo identitati ar dzimtas valodas starpniecibu. Šis tiesibas tiek realizetas, pirmkart, ar izglitibas palidzibu. Tacu tajos pašos dokumentos ir uzsverts, ka tiesibam saglabat kolektivo identitati ar mazakumtautibu valodas palidzibu ir jabut lidzsvarotam ar pienakumu integreties un lidzdarboties sabiedriba kopuma. Tada integrâcija prasa labu gan sabiedribas, gan valsts valodas (valodu) zinašanu apguvi. Šâdas mijiedarbibas svariga sastâvdala ir tolerances un pluralisma veicinašana ir ari svarigs šâdas dinamikas komponents.

Starptautiskie cilvektiesibu instrumenti, kas attiecas uz izglitibu mazakumtautibu valoda, joptojam ir neskaidri un visparigi. Tajos nav norades uz izglitibas pieejamibas pakâpi, nedz ari uz to, kada limeni mazakumtautibam ir janodrošina izglitiba dzimtajâ valoda. Tadi jedzieni ka “pietiekamas iespêjas” macities mazakumtautibu valodu vai taja macities, ka tas ir formulets Eiropas Padomes **Visparejas konvencijas “Par mazakumtautibu aizsardzibu”** 14.panta, ir jaskata citu nosacijumu konteksta. Tadi ir: nepieciešamiba pec labveligiem apstakliem, kas veicina valodas un kulturas saglabašanu, uzturesanu un attistišanu, ka tas ir minets šis pašas konvencijas 5.panta; vai prasiba veikt nepieciešamos pasakumus, lai aizsargatu mazakumtautibu etnisko, kulturas, lingvistisko un religisko identitati, ka tas ir noteikts **EDSO konferences par cilvektiesibu dimensiju Kopenhagenas tikšanas**

dokumenta 33.punkta.

Neatkarīgi no pieejamības limena, kadu valsts varetu nodrošināt, to nedrīkst noteikt patvalīgi. No valstīm tiek prasīts, lai tas pienācīgi novērtē mazakumtautību vajadzības, jo šīs vajadzības tiek pastāvīgi izteiktas un apliecinātas konkrētajās sabiedrībās.

Pašam mazakumtautībam būtu jāizvirza tikai pamatotas prasības. Tam nopietni jāapsver tādi pamatoti faktori kā pašu skaits, demogrāfiska koncentrācija attiecīgajā reģionā (reģionos), kā arī savas spējas sniegt savu ieguldījumu šo pakalpojumu un iestāžu turpmākai uzturēšanai.

Starptautisko instrumentu gars

Gadu gaitā mainījies mazakumtautību tiesību formulējums starptautiskajos dokumentos. Pasīvo formulējumu "...personam, kuram pieder mazakumtautībam, nedrīkst liegt tiesības...", kas atrodams **starptautiskajā pakta "Par pilsoniskajam un politiskajam tiesībām"** (1966.gads), nomainījusi pozitīvāka, aktīvāka pieeja "...valstis aizsargās mazakumtautību etnisko, kultūras, lingvistisko un reliģisko identitāti...", kas ietverta **EDSO konferences par cilvēktiesību dimensiju Kopenhāgenas tikšanās dokumenta** (1990.gads). Šīs progresīvas izmaiņas pieeja norāda, ka starptautisko instrumentu ierobežota vai šaura interpretācija neatbilst to garam.

Turklāt mazakumtautību izglītības iespējām jābūt noteiktam atbilstoši vienlīdzības un nediskriminācijas pamatprincipiem, kā tie ir formulēti **Apvienoto Nāciju Statuta** 1.pantā un **Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas** 2.pantā un kā tie ir atkārtoti lielākajā daļā starptautisko instrumentu. Vēl ir jāņem arī katras valsts specifiskie apstākļi.

Līdzekļi un resursi

EDSO dalībvalstis tiek mudinātas risināt mazakumtautību jautājumu aktīva veidā, proti, **Kopenhāgenas dokumenta** 31.punkta garā, kas aicina valstis veikt īpašus pasākumus, lai nodrošinātu to personu pilnīgu vienlīdzību, kurām pieder mazakumtautībam. Tādā pašā garā

Kopenhagenas dokumenta 33.punkts prasa valstīm aizsargāt attiecīgas valsts teritorijā dzīvojošo mazākumtautību etnisko, kultūras lingvistisko un reliģisko identitāti un radīt apstākļus šīs identitātes veicināšanai.

Atsevišķos gadījumos EDSO dalībvalstīm nākas saskarties ar nopietnu naudas līdzekļu trūkumu, kas var pamatot mazināt to spēju realizēt izglītības politiku un programmas mazākumtautību labā. Lai gan dažas tiesības ir jārealizē nekavējoties, valstīm jātiecas pakāpeniski sasniegt tiesību īstenošanu uz izglītību mazākumtautību valoda tam maksimāli pieejamo resursu ietvaros, tai skaitā arī starptautiskas palīdzības un sadarbības cēlā **starptautiskā pakta “Par ekonomiskajam, sociālajam un kultūras tiesībām”** garā.

Decentralizācija un līdzdalība

Vispārējās konvencijas “Par mazākumtautību aizsardzību” 15.pants, **EDSO konferences par cilvēktiesību dimensiju Kopenhagenas tikšanās dokumenta** 30.punkts un **ANO deklarācijas “Par personu tiesībām, kuras pieder nacionālajam vai etniskajam, reliģiskajam un lingvistiskajam mazākumtautībām”** 3.pants - tie visi uzsver nepieciešamību mazākumtautībām piedalīties lēmumu pieņemšanas procesā, īpaši tajos gadījumos, kad apspriežami jautājumi tas tieši ietekmē.

Efektīva līdzdalība lēmumu pieņemšanas procesā, īpaši, ja tas ietekmē mazākumtautības, ir demokrātijas procesa būtiska sastāvdaļa.

Valstīm ir jāveicina vecāku aktīva iesaistīšana vietējā un reģionālā līmenī, ka arī mazākumtautību pārstāvības institūciju efektīva līdzdalība izglītības procesā (ieskaitot līdzdalību mazākumtautībām domāto mācību programmu izstrādāšanā) **Kopenhagenas dokumenta** 35.punkta garā, kas uzsver mazākumtautību pārstāvju efektīvas līdzdalības nozīmīgu sabiedriskajā dzīvē, ieskaitot jautājumus par pašu identitātes aizsardzību un veicināšanu.

Publiskas un privātas institūcijas

Starptautiska pakta “Par pilsoniskajam un politiskajam tiesibam” 27.pants paredz mazakumtautibam tiesibas lietot savu valodu kopa ar citiem savas grupas locekliem. **Starptautiska pakta “Par ekonomiskajam, socialajam un kulturas tiesibam”** 13.pants garante vecakiem tiesibas izveleties saviem berniem skolas, kuras nav izveidojusi valsts. Tas ari garante individiem un grupam tiesibas veidot un vadit alternativas izglitibas iestades, ja tas atbilst valsts noteiktajiem minimalajiem izglitibas standartiem. **Visparejas konvencijas “Par mazakumtautibu aizsardzibu”** 13.pants nosaka mazakumtautibu tiesibas izveidot un vadit savas izglitibas iestades, tacu valstij nav pienakuma tas finanset. **Kopenhagenas dokumenta** 32.punkts neuzliek valstij pienakumu finanset šis iestades, bet nosaka, ka tas var “atbilstoši nacionalajai likumdošanai meklet valsts atbalstu”.

Mazakumtautibu tiesibas izveidot un vadit savas institucijas, tai skaita izglitibas iestades, ir labi pamatotas starptautiskajās tiesibas un ka tadas tas ir jaatzist. Lai gan saskana ar nacionalo likumdošanu valstij ir tiesibas administrativi uzraudzit šo procesu, ta nedrīkst traucet šo tiesību istenošanu, nosakot nepamatotus administrativas prasibas, kas mazakumtautibam varetu padarīt praktiski neiespejamu savu izglitibas iestazu izveidošanu.

Kaut ari valstim nav formala pienakuma finanset šis privatas iestades, tam nedrīkst liegt iespēju meklet līdzekļus no visiem vietejiem un starptautiskajiem avotiem.

Mazakumtautibu izglitiba pamata un vidusskolas limeni

Starptautiskie instrumenti, kas attiecas uz izglitību mazakumtautibu valoda, deklare, ka mazakumtautibam ir ne vien tiesibas uzturet savu identitati ar dzimtas valodas palidzibu, bet ir ari tiesibas integreties un līdzdarboties sabiedriba kopuma, apgustot valsts valodu.

No teikta izriet, lai visefektivak sasniegtu starptautiskajos instrumentos par mazakumtautibu aizsardzibu un integraciju nospraustos merkus, ir japanak, lai mazakumtautibas apgutu vairakas valodas. Rekomendacijas, kas attiecas uz pamata un vidusskolas izglitību, ir domatas ka vadlinijas

mazakumtautību valodas attīstīšana izglītības politikas un attiecīgo programmu izstrādāšana.

Piedāvatas pieejas pamata ir petījumi par izglītību, un ta ir uzskatama par attiecīgo starptautisko normu realu interpretāciju.

Šīs pieejas efektivitate ir atkarīga no daudziem faktoriem. Vispirms, jāņem vērā tas, ka šī pieeja nostiprina vajakas mazakumtautības dzimto valodu kā līdzekli mācību procesā. Otrs faktors ir - kada mēra visa mācību procesā ir iesaistīti divvalodīgie skolotāji.

Viens no vērā nemamiem faktoriem ir tas, kada apjoma mazakumtautību un valsts valodas tiek pasniegtas kā mācību priekšmeti visu 12 skolas gadu laikā, un visbeidzot, kada apjoma abas valodas tiek maksimāli efektīvi izmantotas kā mācībvaloda dažādās bērna izglītības fāzēs.

Šī pieeja mēģina radīt vidi, kas nepieciešama vajakas mazakumtautību valodas attīstībai. Ta ievērojami atšķiras no citām pieejām, kuru mērķis ir mazakumtautības valodas mācīšana vai pat minimāla apmacība mazakumtautības valodā, lai veicinātu ātru pāreju uz mācībām tikai valsts valodā.

“Iegremdešanas” veida pieejas, kad mācības notiek vienīgi valsts valodā un mazakumtautību bērni ir pilnīgi integriti vairākuma bērnu klases, neatbilst starptautiskajiem standartiem. Līdzīgi tas attiecas arī uz nošķirtajām skolām, kuras mācības notiek tikai mazakumtautības valodā visa mācību procesa laikā un kuras vairākuma valoda vispār netiek mācīta vai tiek mācīta maza apjoma.

Mazakumtautību izglītība arodskolas

Mazakumtautībām piederošo personu tiesības apgūt savu dzimto valodu vai mācīties tajā, ka tas ir formulēts **Kopenhāģenas dokumenta** 34.punktā, ietver arī tiesības uz profesionālo izglītību dzimtajā valodā noteiktos priekšmetos. EDSO dalībvalstīm ir jānodrošina iespēja saņemt šādu apmacību vienlīdzības un nediskriminācijas garā tur, kur šāda vēlme ir acīmredzama un pieprasītāju skaits to attaisno.

No otras puses, nedrîkst mazinat valsts speju planot un kontrolēt savu ekonomisko un izglîibas politiku. Mazakumtautîbu arodskolâs beidzeju prasme sava profesionalajâ darbâ lietot arī valsts valodu ir uzskatama par priekšrocîbu. Tas vîniem dotu iespēju stradat gan tajâ regionâ, kur koncentrējusies attiecîgâ mazakumtautîbâ, ka arī jebkurâ citâ vietâ valstî. Parejas periodâ laikâ uz tirgus ekonomîku, kas paredz neierobežotu precu, pakalpojumu un darbâspeka parvietošanos, ierobežojumi var radît valstij grutîbas sekmet nodarbinatîbu un visparejõ ekonomisko attîstîbu. Tadel profesionalajâi izglîîbâi mazakumtautîbu valoda ir janodrošina, lai skoleni pietiekamâ limenî apgutu nepieciešamâs iemanas arī valsts valoda (valodas).

Mazakumtautîbu izglîîbâ augstskolâs

Tapat ka iepriekšējâ gadîjumâ, tiesîbas macîties dzimto valodu vai macîties tajâ, ka tas ir formulēts **Kopenhagenas dokumentâ** 34.punktâ, varetu nozîmet mazakumtautîbu tiesîbas sanemt augstako izglîîbu dzimtajâ valodâ. Arî šajâ gadîjumâ janem vera vienlîdzîgu iespēju un nedîskriminacîjas principi, ka arī sabiedrîbas vajadzîbas un skaitliskais pamatojums. Ja valdîbâ nesniedz finansējumu, ta nedrîkst ierobežot mazakumtautîbu brîvîbu dîbinat savas augstakas izglîîbas iestades.

Kopenhagenas dokumentâ 33.punkts uzsver valsts nozîmi ne tikai mazakumtautîbas identitâtes aizsargašana, bet arī tas veicinâšana. Nemot to vera, valstîm ir jaapsver iespējâ padarît augstako izglîîbu pieejamû mazakumtautîbu valodâ, kur šadâ vajadzîbâ ir apliecinatâ un mazakumtautîbas skaits to attaisno. Šajâ sakarâ augstakas izglîîbas iegūšanu dzimtajâ valodâ nedrîkst ierobežot pasniedzēju apmacîšanas jomâ.

To pasakot janem vera finansialie ierobrzojumi ipaši tajâs valstîs, kas atrodas parejas periodâ uz tirgus ekonomîku. Augstakas izglîîbas nodrošinašana mazakumtautîbu valodâ nenozîme paralelu izglîîbas strukturu veidošanu. Vel jo vairak, izglîîbas iestazu norobežošana augstskolû limenî varetu veicinat mazakuma izolacîju no vairakuma. **Visparejas cilvektiesîbu deklaracîjas** 26.pants uzsver, ka izglîîbas

merkis ir sapratnes, tolerances un draudzības veicinašana starp nacijam, rasem un religiskam grupam. Šada gara, paturot prata integrâciju, vairakuma un mazakumtautibu intelektuala un kulturas attistiba nedriks norisinaties izoleti.

Macibu programmas izstradašana

Kopš Otra pasaules kara beigam arvien pieaugošais starptautisko instrumentu skaits ir licis ari lielaku uzsvaru uz izglitibas merkiem. Saskana ar šiem dokumentiem izglitiba ir nepieciešama ne tikai akademiskiem vai tehniskiem merkiem, bet ari, lai ieaudzinatu tadas vertibas ka tolerance, pluralisms, antirasisms, starptautiska un starpetniska saskana. Šis prasibas acimredzami uzliek ipašu atbildibu valstim, kuras dzivo mazakumtautibas. Ipaši svarigs valstu iekšejas stabilitates nosacijums ir mieriga lidzaspastavešana un saskana starp etniskam un citam grupam. Šada lidzaspastavešana un saskana ir ari nozimigs faktors regionala miera un stabilitates saglabašana.

ANO deklarâcijas “Par personu tiesibam, kuras pieder nacionalajam vai etniskajam, religiskajam un lingvistiskajam mazakumtautibam” 4.pants prasa valstim “veicinât to teritorija dzivojošo mazakumtautibu vestures, tradiciju, valodas un kulturas zinašanas”. **Visparejas konvencijas “Par mazakumtautibu aizsardzibu”** 12.pants uzliek valstim pienakumu “sekmet mazakumtautibu kulturas, vestures, valodas un religijas zinašanu apguvi”.

EDSO konferences par cilvektiesibu dimensiju Kopenhagenas tikšanas dokumenta 34.punkts izvirza prasibu, ka skolu macibu programmas valstis nems vera “mazakumtautibu vesturi un kulturu”.

Šie dokumenti izvirza valstim prasibas ieklaut skolas macibu programma attiecigo valsti dzivojošo mazakumtautibu vestures un tradiciju macišanu. Lemumu valsts iestades var pienemt pašas, bez attiecigo mazakumtautibu parstavju lidzdalibas. Šada pieeja nav ieteicama, un tai varetu but negativas sekas.

Visparejas konvencijas “Par mazakumtautibu aizsardzibu” 15.panta,

EDSO konferences par cilvektiesibu dimensiju Kopenhagenas tikšanas dokumenta 30.punkta, ka ari ANO deklarâcijas “Par personu tiesibam, kuras pieder nacionalajam vai etniskajam, religiskajam vai lingvistiskajam mazakumtautibam” 3.panta ir uzsverta nepieciešamiba mazakumtautibam lidzdarboties lemmu pienemšanas procesa ipaši tajos gadījumos, kad apspriežamie jautajumi tieši attiecas uz tam.

Centru veidošana, kas nodarbotos ar macibu programmu izstradašanu izglitibai mazakumtautibu valoda, veicinatu šo abpusejo lemmu pienemšanas procesu un nodrošinatu ta kvalitati un profesionalitati.

Noslegums

Daudzas EDSO dalibvalstis mazakumtautibu tiesibas uz izglitibu ir sapigs jautajums. Savukart macibu process spej efektivi veicinat un nostiprinat savstarpeju cienu un sapratni starp dazadam dalibvalstis dzivojošam grupam.

Paturot prata ši jautajuma šobrid delikato raksturu un starptautiskajos cilvektiesibu instrumentos ietveto standartu plašo un visparejo dabu, mazakumtautibu tiesibu uz izglitibu jautajuma dzilaku izpratni un labaku ta risinajuma atrašanu var veicinat izstradajot virkni rekomendâciju. Hâgas rekomendâcijas nav visaptverošas. To merkis ir kalpot valstim par pamatu, lai palidzētu tam izstradat mazakumtautibu izglitibas politiku.

**HAGAS REKOMENDACIJAS
PAR MAZAKUMTAUTIBU
TIESIBAM UZ IZGLITIBU**

HAGA 1996

ISBN 90 - 75989-01-6

Øo bukletu publicèjis Starpetnisko attiecìbu fonds (*The Foundation on Inter-Ethnic Relations*). Øo bukletu drìkst kopèt un izplatìt, kâ uzskatât par vajadzìgu. Búsìm pateicìgi par norâdi uz informâcijas avotu.

The Foundation on Inter-Ethnic Relations
Prinsessegracht 22
2514 AP The Hague
Tel.: +31 (0) 70 363 6033
Fakss: +31 (0) 70 346 5213
Elektroniskais pasts: FIER@Euronet.nl